

« zurück blättern vor »

FOLWARK subst. m., ab 1391; auch *folwarek*, *folwerk*, *forwak*, *forwalk*, *forwarck*, *wolwark*, *wowark*. 1) ‘Teil eines Landgutes mit seinen Gebäuden; Hof des Adels; ein größeres von einem Erben oder Pachten bewohntes Anwesen auf dem Lande; ein von Bauern bewohnter Dorfteil, Weiler u. dgl.’ – ‘część majątku ziemskiego z zabudowaniami; ziemskie gospodarstwo szlacheckie; dom wiejski, dwór zamieszkały przez dziedzica lub dzierżawcę; wydzielona część wsi, przysiołek itp.’: (1391) 1887–1889 Leksz I nr 988, STP *Jaco to swacza, isesm poslem bil ot Pyotra do Jacusza a do Thomi, isby geli do Kosczana na fsdane a ony nechali o wolwark negolefski pirwe, nisz szo ti wini stali.* o 1446 MonJur III 139, STP *Vendidit predium vlg. folwerg.* o 1478 ZapWarsz nr 1452, STP *Jakom ya thobye nye sgnal sluzebnyka thwego Mikolaya z zmyenyha thwego, z Dambrowky, za granyczamy, z volwarku any thim segnanyim vszly thobye owoce... sz gayow, z lassa, s lank.* o (†ca.1529) 1578 BierEz A2, SPXVI *Potym rychło czas sie trafił / Iż pan do folwárku nâwiedzil: Râtay nowych fig nâzbierał / A Pánâ imi dârował.* o 1547 LibMal 1547/132, SPXVI *Ifch wponydzialek szwyqtheczni therafz przefchli smowywŭfchi szyq wowarku schultheskiego na polwŭfzyu skatharzyna chomlowa ze Lwowka.* o 1559 GroicPorz ddv, SPXVI *W Fanćie kto trzyma Imienie ftoiące / iáko Folwárki / Winnice / y inne Imienie.* o 1567 BielSat C3v, SPXVI *Rząd y Alzbánt ze Srebrem ná fwoy Koń przypráwi / Ale wiofkę z Folwarkiem ná ten stroy záftáwi.* o 1593 WujNT Luc 15/15, SPXVI *Y posłał go do folwárku [in villam] fwego paść wieprze.* o (1614) 1966 Peregrynacja dziadowska, ANTSOW 247 *Tam się miejcie nawięcej, gdzie gęste folwarki, Żegnajcie im maślnice, błogostawcie garnki.* o (vor 1673) 1930 Oble. 48 *W kilka dni potym na dobra i włości Klasztorne, kędy dość czyniąc swej złości, Rozgromiwszy lud w folwarku żelazem, Zagarnął bydła czterdzieści sztuk razem.* o (1690–1695) Mitte 18. Jh. SIPas 94r *Był tedy directe [wprost] przeciwko naszej przeprawie folwark oparkaniony.* o (1755–1758) 1772–1775 Boh.Kom. 1 84, L *Polityka iest moim folwarkiem, który mi wszystko dodaje.* o (1782) 1794 Bud.Wiej. 53, L *Każdy w Polsce folwark czyli dwór, albo iest taki, że w nim sam pan mieszka, albo też, że w nim tylko trzyma iakiego ekonoma. Pierwszy oprócz budynków gospodarskich musi mieć mieszkanie dla pana; drugi obeydzie się bez niego.* o (†1826) 1970 Ossol.Wiecz. 71 *Jejmość pewna, na [...] folwarku, gdzie się [...] pszenica rodzi.* o 1834 PT VI 432, SJAM *Przecież ten folwark zdał się być stolicą wioski.* o (1871) 1948–1951 Orzesz.Pam.I 282, DOR *Weźmiemy pewno w dzierżawę folwark o trzech wótkach piaszczystej ziemi.* o (1898) 1952 Żer.Szyf. 88, DOR *Gniada klacz była ulubienicą catego folwarku.* o (1899) 1950–1953 Dygas.Swojcz. 138, DOR *Zarządzał folwarkiem w jednym*

z najlepiej urządzonych majątków ziemskich. o 1908 Bujak Gal.I 247, DOR *Latyfundia składają się właściwie z szeregu przedsiębiorstw (folwarków lub kluczów) mających tylko jednolity centralny zarząd.* – (SŁA), STP, SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. **2)** ‘ärmliches ländliches Haus eines Gutsverwalters’ – ‘ubogi dom wiejski zamieszkały przez dzierżawcę’: (1723–1747) 1956 InwChelm 3, SP17 *Po lewej stronie stoi folwark stary [...] o dwu izbach i sieniach.* o (1778–1784) 1829 Kras.Podstoli 97, DOR *Folwark kilką słupami podparty wywrócił się był przeszłego roku.* o [LBel.] (1876) 1953 Krasz.Seraf. 201, DOR *W głównym majątku, słyżę, dworu nawet porządnego nie ma, tylko folwark stary, pod słomą.* – nur DOR (daw.). o **Var:** *folwarek* subst. m., 1564 Mącz, SPXVI o 1834 PT IV po 865 [A], SJAM o [LBel.] (1921) 1929 Żer.Śnieg. 85, DOR – SPXVI, MAČZ, SW (gw.), DOR; *folwark* subst. m., 1400 Piek VI 1, STP – (SŁA), STP, SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR; *folwerk* subst. m., [hapax] 1446 Monfur III 139, STP – (SŁA), STP; *forwak* subst. m., [hapax] 1423 TPaw VII nr 3412, STP – (SŁA), STP; *forwalk* subst. m., [hapax] 1465 TymProc 319, STP – (SŁA), STP; *forwark* subst. m., 1394 AKPr X 26, STP o [LBel.] (1399) 1887–1889 Leksz I nr 2892, STP – (SŁA), STP, SW (stp.); *wolwark* subst. m., (1391) 1887–1889 Leksz I nr 998, STP o [LBel.] 1546 LibMal 121, SPXVI – STP, SPXVI; *wowark* subst. m., 1547 LibMal 132, SPXVI o [LBel.] 1543–1554 LibMal, SPXVI – nur SPXVI. o **Etym:** mhd. *vorwërc* subst. n., ‘vor der Stadt gelegenes Gehöft, Landgut’, LEX. o **Der:** *forwarkowy* adj., [hapax] 1420 TPaw VII nr 1563, STP, nur für Inh. 1; *folwarkowy* adj., (1449–1450) 2.H.15.Jh. Sul 3, STP o [LBel.] (1868) 1875 Błoń.Pam. 327, DOR, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1; *wolwarkowy* adj., [hapax] 1547 LibMal 132v, SPXVI, nur für Inh. 1; *folwarczny* adj., ‘Guts-’, 1564 Mącz 217b, SPXVI, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1; *folwarczek* subst. m., 1564 Mącz 317c, SPXVI, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1; *folwarkowy* subst. m., ‘Gutsverwalter’, [hapax] 1588 Calep 1124a, SPXVI, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1; *folwarczyk* subst. m., [einzQu.] 1649 Testam. 103, nur für Inh. 1; *folwarczany* adj., zuerst geb. TR, nur für Inh. 1; *folwarczny* subst. m., ‘Verwalter eines Gutes; Arbeiter auf einem Gut’, [hapax] 1947 Pięć.Grom 126, DOR, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *folwarczek* subst. m., 1817–1831 L₁ 157, SJAM, zuerst geb. SW; *folwarczyna* subst. f., ‘kleines, heruntergekommenes Vorwerk’, [hapax] (1880) 1948–1951 Orzesz.Z różnych I 167, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *folwarcznik* subst. m., ‘Besitzer eines Vorwerks’, [hapax] vor 1900 Orzesz., SW, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *folwarczny* adj., ‘einfach, grob, derb’, (1912) 1948 Żer.Uroda 34, DOR, zuerst geb. LSP. ♦ Mhd. *vorwërc* bzw. frühnhd. *vorwerk* bezeichnet “im kolonisierten ostdeutschen Raum” u.a. einen Kleinbetrieb oder Wirtschaftsstützpunkt eines großen Gutes (GRIMM). Daraus folgt Inhalt 1.

Inhalt 2 ist eine metonymische (pars pro toto) Übertragung von Inhalt 1: ‘ein von Bauern bewohntes Dorf (als Teil eines großen Gutes)’ → ‘das Haus des Verwalters eines solchen Dorfes’. Alle drei Belege beziehen sich auf ein altes, armes oder vernachlässigtes Haus, was vielleicht mit dem Stellenwert von *folwark* gegenüber dem eigentlichen Herrenhaus (*dwór*), mindestens im 18. und 19. Jh., zu tun hat.

« zurück blättern vor »